

MACAR KRONİKLERİ VE YERLEŞİM ARMALARINDA YER ALAN TURUL (TUĞRUL) KUŞU SEMBOLİZMİ*

TURUL (TUĞRUL) BIRD SYMBOLISM IN THE HUNGARIAN CHRONICLES AND SETTLEMENT COAT OF ARMS

Zeynep Büşra SUNGUR**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 16/05/2024 Düzeltme/Revised: 29/06/2024 Kabul/Accepted: 29/06/2024

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Sungur, Z. B. (2024). Macar Kronikleri ve Yerleşim Armalarında Yer Alan Turul (Tuğrul) Kuşu Sembolizmi. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 20-42. <https://doi.org/10.52735/bellek.1482758>

ÖZ

Günümüzde var olan tüm toplumların çoğunun folklor ve kültürlerinde mutlaka onlar için derin bir anlamı olan ve kutsal saydıkları en az bir tane sembol ya da ikon olarak belirledikleri hayvan vardır. Macar toplumu için bu hayvan onların Turul, Türklerin ise Tuğrul olarak adlandırdığı dev yırtıcı kuştur. Tam olarak hangi tür bir kuş olduğu kesin bilinmese de kartal ya da doğan olduğu yönünde hem Macar hem de Türk kaynaklarında neredeyse fikir birliği bulunmaktadır. Turul kuşu sadece Macar mitolojisi ve efsanelerinde yer almakla kalmamış aynı zamanda tarih boyunca Macarların armalarına, bayraklarına ve kültürel birçok öğelerine etki etmiş, günümüzde dahi kıyafetlerde, heykellerde, şarkılarda ve milli gurur olarak içlerinde yaşamaya ve onları etkilemeye devam etmektedir. Macar kroniklerinde Turul kuşu tekrarlanan ve ön plana çıkan bir motiftir. İlk Macar kroniği olarak bilinen *Gesta Ungarorum*'dan Macarların son kroniği olarak bilinen *Chronica Hungarorum*'a kadar birçok kronikte Turul efsanesi ayrıntılı bir şekilde yer alır ve *Chronicon Pictum* (Képes Kronika) 14. yüzyılda bu motife içerdiği minyatürlerde yer verir. Bunun yanı sıra Turul kuşu birçok Macar şehir, kasaba ve köyünün armalarında yer almakta ve böylece halkın ortak bilinçaltını sahip oldukları bu sembolizm ile yansıtılmalarını sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı Turul'un etimolojisi ve kökeninden başlayarak *Chronicon Pictum* (Képes Kronika) başta olmak üzere çeşitli Macar kronikleri ve kaynaklardaki tasvir ve anlatımı, değişik Macar yerleşim bölgesi armalarında nasıl kullanıldığını ve bununla bağlantılı olarak günümüzde hala nasıl yaşatıldığını ve etkisini göstermektir.

Anahtar Sözcükler: Macar, Turul, Arma, Kronikler, *Chronicon Pictum*

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Yeditepe Üniversitesi Kültürel Antropoloji Doktora Programı, zeynepbusra.sungur@std.yeditepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5784-4584

EXTENDED SUMMARY

There is certainly at least one sacred animal determined as a symbol or iconography with a deep meaning in most of the societies that exist today. For Hungarian nation this is the mysterious bird of prey which is called *Turul* by them and *Tuğrul* by Turks. Although it is not exactly known what kind of a bird it was, there is almost a consensus that it was either an eagle or a hawk in both Hungarian and Turkic sources. Turul bird not only has taken its place in Hungarian mythology and legends, but also had enormous influence on the coat of arms, flags and many other cultural items of Hungarians throughout history while it still shows its presence on clothing, statues, songs as well as national pride within them and continues to affect them. In Hungarian chronicles the Turul bird is a recurring and prominent motif. The legend of Turul is included in many chronicles in detail; from *Gesta Ungarorum*, known as the first Hungarian chronicle, to *Chronica Hungarorum*, known as the last chronicle of the Hungarians while *Chronicon Pictum* (Képes Kronika), written in the 14th century, contains this motif in its miniatures. In addition, the Turul bird finds its place in the coats of arms of many Hungarian cities, towns and villages, thus allowing the people to reflect their collective subconscious through this symbolism. The aim of this study is to show the depiction and expression of Turul mainly in *Chronicon Pictum* (Képes Kronika) as well as other chronicles and sources, how it is used and described in various coats of arms of different residential areas along with its consequent presence and effect that is reflected to current day, starting from its etymology and origin.

This myth, which is generally said to be related to Hungarian (Finno-Ugor) and Turkish mythology, also takes place in many societies with different names such as Anka, Phoenix or Hüma. However, it is known that the *Tuğrul* (Turul) bird, which is seen to have a very crucial place in the mythology and folk legends of the Hungarians, was reflected in the Hungarian chronicles and then on the Hungarian coat of arms, and its influence is felt among the people and in the culture of Hungary even today. The inclusion of the Turul bird in the medieval chronicles and various coats of arms from then until today and how it took its place in the consciousness and lives of the Hungarian people are within the scope of this study. The view of birds of prey as messengers and totems among Turkic peoples is also found in Hungarians, and the legend of the Turul bird and Emeşe, which is based on the tradition of origin and foretells that the glorious kings will emerge from her womb who will take lineage to foreign lands, has been included in the medieval and early medieval Hungarian chronicles like *Gesta Ungarorum*, *Gesta Hungarorum*, *Képes Kronika* and *Chronica Hungarorum*, unchanged for centuries. The Arpad dynasty, which arose from Emese whom impregnated by Turul, is also linked to the Hun king Attila, and is the common ancestor for both Turkish and Hungarian peoples in these chronicles. In addition, it is not a coincidence that the Turul bird is used in the coats of arms of some settlements in Hungary, and clearly it reflects the common past, memory and collective subconscious of the Hungarian people as well as the characteristics of those regions. Again, the continuous use of this iconography to this day, from statues to stamps, from fashion to various celebrations, reveals the importance of the Turul bird for Hungarians and traditional Hungarian folklore.

Key Words: Magyar, Turul, Coat of Arms, Chronicles, *Chronicon Pictum*

GİRİŞ

Foto 1: *Rakamazi Turul*

Kaynak: Turania, *Díszkép - Rakamazi Turul*, <http://www.turania.hu/catalog/diszkep-rakamazi-turul>, Erişim Tarihi: 11.12.2023.

Açıklanamazın ya da gerçekliğin kapalı olan yönlerinin ifade edilmesi, bir başka deyişle insan düşüncesinde görünmeyen ya da duygularla ifade edilemeyen şeyleri algılanabilir hale getiren ve tasvir edebilen işaretler olan semboller toplumda farkında olmadan ortaya çıkar ve bilinçaltının yüzeye çıkması olarak tanımlanabilirler. Toplumun kültürel yapısı ile yakından ilişkili olan semboller halk arasında ortak dil oluşturur ve hem anlatım aracı hem de olayları yorumlama ve inançları dile getirme aracı olarak kullanılarak *sembolizme* yol açarlar¹. Türkler için Yaratılış Efsanesi'nde dişi kurt yani Asena sembolizmi ne ise Macarlar için de Tuğrul kuşu (Turul madár) odur. Aşağıda da değinileceği üzere en önemli yönetici hanedanları olan Árpád hanedanının atası ve tarihsel simgeleridir. Ancak Macarlar için olduğu kadar Türkler için de önemli bir yere sahip olduğu dikkat çeker. M.Ö. 4.yy'a tarihlenen Pazırık Kurganlarında bile Tuğrul kuşu simgesine rastlanmıştır ve bir kartal totemi olarak Peçeneklerin de sembolüdür². Türk mitolojisinde kızıl renkli, olağanüstü niteliklere sahip devasa bir kuş olarak ölümsüzlüğü ve yeniden dirilişi simgeleyen³, Hun ve Türk mitolojisinde Tuğrul olarak geçen bu efsanevi güneş kuşu kulaklı kartal olarak da tanımlanır⁴. Türk ve Macar mitolojilerinde çok önemli bir yer tutmakla ve en önemli öğelerden biri olmakla birlikte eski Mısır başta olmak üzere başka kültürlerde, mitolojilerde ve geniş inanç alanlarında da değişik adlarla yer aldığı düşünülür, ki bunlardan en bilineni Zümrüdüanka'dır. Bu kocaman kuş altın renginde uzun tüylü, güzel sesli ve erkek olarak geçer ve dünyada tek olarak bulunduğu düşünülür. En bilinen özelliği öleceği zaman yuvasını ve kendisini yakmasıdır, o yanarken yeni bir Anka kuşu meydana gelir ve kimin başına konarsa ona büyük zenginlik ve mevki getirdiğine inanılır. Anka, Zümrüdüanka, Semender, Devlet kuşu, Phoenix, Tuğrul, Hüma, Simurg ve Sireng gibi değişik adlarla anılır. Yüzü insana benzer ve Kaf dağında yaşar ve çoğu inanışta öldükten sonra tekrar dirilmenin simgesi sayılır⁵. Birçok kültürde yer aldığı görüşünü kimileri reddeder ve tahminden öteye gidemeyen bir benzetme olduğunu, bu mitolojik canlının sadece Macar (Fin-Ogur) ve Türk mitolojisiyle alakalı olduğunu söyler⁶. Her iki toplumun, bilhassa Macarların mitoloji ve halk efsanelerinde çok önemli bir yer tuttuğu bilinen Tuğrul (Turul) kuşunun buradan Macar kroniklerine, ardından da Macar armalarına yansıdığı, halk arasında ve Macar popüler kültüründe etkisinin bugün bile hissedildiği görülmektedir. Orta çağ kroniklerinde ve o zamandan günümüze kadar gelen süreçte çeşitli armalarında Turul kuşunun yer alması, onun Macar halkının bilincinde ve yaşamlarında nasıl yer ettiği bu çalışmanın kapsamı dahilindedir.

1. Turul Adının Kökeni ve Turul Hanedanı

‘Zamanın nasıl değiştiği fark etmez, bir ulusun inanmak için efsanelere ve söylencelere ihtiyacı vardır:

Çok yaşa Macar ulusu, asla düşmesine izin verme!

Turul kuşu ulusunu koruyor ve hepsine karşı savunuyor.’’⁷

¹ Galip Atasagun, ‘‘Sembol ve Sembolizm’’, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, s. 369-381.

² Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Palgrave Macmillan, England, 2000, s. 12.

³ Yavuz Tellioglu, ‘‘Tuğrul (mitoloji) Toğrul Kuşu’’, <http://yavuztellioglu.blogspot.com/2015/09/tugrul-mitoloji.html>, Erişim Tarihi: 14.12.2023.

⁴ Ayşe Sema Uyanık, ‘‘İrk Bitig’de Karakuş, Kartal, Garuda Üzerine’’, *International Journal of Old Uyghur Studies*, C. 3, S. 2, s. 217-228.

⁵ Erdoğan Altınkaynak, ‘‘Yer Altı Diyarının Kartalı’’, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, C. 9, S. 26, s. 147-148.

⁶ Y. Tellioglu, ‘‘Tuğrul,...’’, Erişim Tarihi: 14.12.2023.

⁷ A. Béni, ‘‘Turul...’’, Erişim Tarihi: 14.1.2024.

Turul (Tuğrul) adının kökünün Türkçe olduğu konusunda hemen tüm kaynaklar hemfikirler, etimolojik olarak bir Türk dilinden geldiği kabul edilir⁸. Turul'un varlığı ile ilgili ne kadar belirsizlik varsa Turul sözcüğünün kökeni hakkında dilbilimcilerin görüşü de bir o kadar istikrarlı ve sabittir. Onlara göre, sözcük Türkçe kökenlidir ve 'akdoğan' ve 'mükemmel vasıfları olan ve en sevilen yırtıcı kuş' anlamına gelen 'togrul/ tugrul' sözcüğünden gelir⁹. *Toğ/Doğ* kökünden türediği yani doğmak, doğurmak mastarları ile kökteş olduğu ve *doğan* yani yeniden dirilen anlamlarını taşıdığı düşünülmektedir. Doğan adlı bir kuşun bulunması da bu sözcüğün kuşlarla ve Türkçe kökenli adları ile olan bağlantısına gönderme yapar¹⁰. Shore ise "Turul" sözcüğünün Türkçe kökenli olduğunu ve ilk biçiminin *toğril* olarak geçtiğini Árpád Berta ve András Róna-Tas'a dayandırarak söyler¹¹.

Hunlar ve Macarların halk sanatında önemli yer tutan yabancı kuşlardan en önemlisi olarak görülen Tuğrul kuşu 'yırtıcı doğan' anlamına gelir ve Türkçe "seçkin vasıflara sahip etçil bir kuş" olarak tanımlanır, bunun yanı sıra birçok diğer kuş adının Türkçeden geldiği söylenir; szongor, kerecsen ve karvaly gibi¹². Güngörmüş de Urallar döneminden başlayarak Macarların Türk boylarıyla daima temas halinde olduklarını vurgulayarak Macar ad verme geleneğine göre en eski adların başında "pagan dönemi adlar" diye tanımlanan Hristiyanlık öncesi döneme ait adlar geldiğini, yırtıcı kuşlar dahil çok çeşitli hayvan adlarının da bu dönemde kullanıldığını söyler, örneğin: Sólyom (şahin), Ölyves (doğan), Hollód (kuzguncuk), Túrul (Tuğrul kuşu) gibi. Ayrıca Turul adının Türkçe ve Macarcada ortak totemistik adlar arasında olduğunu belirtir: Böri (kurt), Beyyu (doğan türü), Köçken (atmaca türü), Balaban (çakır doğan), Toyrul~Toyru>Túrul¹³. Büyük Türkolog Rásonyi ise yırtıcı kuşlar ve geyik vb. hayvan üslûplarına Gök Tanrı inancının etkisi altında kalan İskit, Hun veya Macarların stilize eserlerinde rastlandığını söyler¹⁴.

Türk soylu halklarda gizemli avcı kuşların haberci olarak görülmesi ve totem haline getirilmesi Macarlarda da bulunmakta ve köken geleneğine dayanan *Turul madár* ve *Emese* yani Tuğrul kuşu ve Emeşe efsanesi aynı bilinçle halk arasında yaşamaya devam etmektedir¹⁵. Araştırmacılara göre Turul kültü göçebe Macarlar ile Orta Asya'da bulunan avcı bir kuş olan Saker şahini arasındaki totemik ilişkiye dayanır. Turul bir sembol olarak kadim Macar efsanelerindeki iki ana anlatıda bulunmaktadır: Birincisi Macarların *büyükannesinin* Turul tarafından hamile bırakıldığı ve ülkenin onuncu yüzyıldan on üçüncü yüzyıla kadar süren altın çağı boyunca onu yöneten Árpád klanını dünyaya getirdiği "Emese'nin Rüyası"dır. İkinci öykü ise Macar devletinin bölgesel meşruiyetini ilgilendiren Honfoglalás yani "Yurttutuş" ile ilgili efsanedir. Bu efsanede Turul yol arayan Macar kavimlerini Karpatya havzasına doğru yönlendirerek onlara Atilla'dan miras kalan gelecekteki ülkelerinin yerini göstermiştir¹⁶.

⁸ Wiktionary, "Turul", <https://en.wiktionary.org/wiki/turul>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

⁹ Alexandra Béni, "Turul, the Mystical Hungarian Mythological Bird", <https://dailynewshungary.com/turul-the-mystical-hungarian-mythological-bird/>, Erişim Tarihi: 14.1.2024.

¹⁰ Y. Tellioğlu, "Tuğrul...", Erişim Tarihi: 14.12.2023.

¹¹ Paul Shore, *The Battle of Mohács, Re-remembered History, and Hungary's "Christian" Identity, Defining the Identity of the Younger Europe*, ed. Mirosława Hanusiewicz-Lavallee ve Robert Aleksander Maryks, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2023, s.137.

¹² Emine Mediha Ulutan, *Macar Halk Masalları ve Söylenceleriyle İslamiyet Öncesi Türk Destanlarındaki Ortak Motifler*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2017, s.101.

¹³ Naciye Güngörmüş, "Eski Macar Kişi Adlarında Doğu Unsurları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 268, 270.

¹⁴ Mesude Şenol, *Macar Kroniki Chronica Hungarorum: Birinci ve İkinci Bölümlerin Tercüme ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s.243.

¹⁵ E.M. Ulutan, *Macar Halk Masalları...*, s. 12.

¹⁶ Szabolcs KissPál, "The Rise of a Fallen Feather: The Symbolism of the Turul Bird in Contemporary Hungary", *e-Flux Journal*, S. 56, s. 1

Emese'nin rüyasında bahsedilen Árpád Hanedanının kralları Macaristan'ı 1000-1301 tarihleri arasında yönetmişlerdir ve doğrudan Macaristan'daki ilk yerleşime liderlik eden Başbuğ Árpád'ın neslinden gelirler. Macar neo-mitoloji ideologları sıklıkla Árpád hanedanından onların mitolojik atası olan Turul kuşunun adından dolayı *Turul hanedanı* diye bahsederler, böylelikle Hristiyanlık-öncesi mitolojik bağlantıyı da vurgularlar¹⁷. Emese'nin oğlu ve Macar kavimlerinin yöneticisi olan Álmos ve onun çocukları kendilerini Hun hakani Atilla'ya ve Turul kabilesine bağlamaktan gurur duyuyorlardı. Onların mitleri sonraki yüzyıllar boyunca kroniklerde saklanmışır¹⁸. Turul bir ideali ve tanrısallığı simgeliyordu ve bu yüzden Macarların kraliyet sembolüydü¹⁹.

İkinci öykü ile alakalı olarak ise hem totem hem de Gök Tanrının bir sembolü olan kartalın da önemli bir yere sahip olduğu eski Türklerin inanç sisteminde, söz konusu turna, kartal gibi hayvanların göç esnasında kabilenin gideceği yeri gösteren rehber görevini de üstlendiklerine inanılmaktadır. Taşpınar buna örnek olarak Macarlar arasında Turul adını alan kuşun Macar milletini kuran Árpád'a yol göstermesini verir ve aynı kuşa Tuğrul adıyla Orta Asya Türkleri arasında da rastlandığını söyler²⁰. Turul efsanesi ile ilgili olarak Rady ayrıca, Turul olarak adlandırılan doğan kuşunun şaman irfanında yeraltını ve gökleri birleştiren *hayat ağacına* dayandığını vurgular²¹, ki bu da Türk inanışlarının en önemli unsurları arasında yer almaktadır.

Resim 1: *Honfoglalás, Mihály Munkácsy, 1893. Árpád'ın borkündeki Turul tüyleri*

Kaynak: S. KissPál, *The Rise of a Fallen Feather...*, s. 2.

Macaristan'da yapılan kazılardan elde edilen buluntularda, örneğin Rakamaz ve Nagyszentmiklos hazinelerindeki ele geçen çeşitli Turul motifleri de efsanelerde geçen bu sembolik atanın Macarlar için önemini daha da vurgulamakta, efsanelerin anlatımları ile tutarlılık sergilemektedir.

2. Macar Kroniklerinde Turul Kuşu

Macar bilginler tarafından Kral 1. László'nun zamanına (11.yüzyıl) tarihlenen ilk Macar kroniği *Gesta Ungarorum* (Macarların Gestası) Hun ve Macar kardeşliğini vurgulayarak

¹⁷ István Povedák, "The Monk and the White Shaman. Competitive Discourses and Conspiracy Theories Around the Reinterpreted Cult of Blessed Eusebius", *Religion, Culture, Society, Yearbook of the MTA-SZTE*, s.102.

¹⁸ A. Béni, "Turul...", Erişim Tarihi: 14.1.2024.

¹⁹ E.M. Ulutan, *Macar Halk Masalları...*, s.101.

²⁰ René Guénon, Çev. İsmail Taşpınar, "Kuşların Dili", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, s. 80, 2002.

²¹ M. Rady, *Nobility, Land and Service...*, s. 12.

Yurttutuş (Honfoglalás) ve Árpád Hanedanı'na odaklanır²² ve Macarların en eski dönemlerine yer verir. Ancak Macarların kaybolmamış en eski tarihlerini anlatan ve 1200'lerde büyük olasılıkla Kral III. Béla'nın kâtibi olan Üstad P. (Anonymous) tarafından yazılmış olan Anonymus Kroniği²³ ya da bilinen adıyla *Gesta Hungarorum* (Macarların Eylemleri) bu ana kroniğe bağlı kalarak Macarların kökenini ve Yurttutuşu anlatmakla beraber Macarların türeyişini anlatan Turul efsanesini de ele alır ve Turul şeceresine yer verir. Kroniğe göre efsane şöyledir:

“İsa'nın doğumunun sekiz yüz on dokuzuncu yılında, daha önce de belirttiğimiz gibi uzun bir zamanın ardından Kral Magog'un soyundan gelen Ügyek İskitya'nın en seçkin hükümdarı oldu. Dentümogyer'de hükümdar Önedbelia'nın Emese isimli kızıyla evlenmiş ve ondan Álmos isminde bir oğlu olmuştu. Ne var ki kutsal ve mucizevi bir olay sonucunda ona Álmos ismini vermişlerdi. Zira hamile olan annesi rüyasında Tuğrul kuşu şeklinde semavi bir görüntü görmüştü. Bu görüntü onun üzerine uçarak onu hamile bırakmış ve rahminden kaynak doğacağı, soyundan daha sonra ulvi kralların geleceği, ancak bu kralların kendi topraklarında çoğalamayacağı haberini vermişti.”²⁴

Resim 2: Emeşe'nin Rüyası

Kaynak: Ferenc Helbing, *Dream of Emese*,
<https://www.bridgemanimages.com/en/helbing/dream-of-emese-ca-1900/illustration/asset/7143275>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.

Bu efsane ile kronikte Hun-Macar kökteşliği ve akrabalık bağları ortaya konarak Atilla ile ortak atadan geldiği de vurgulanır. Üstad P.'ye göre “ünlü ve iktidar sahibi Kral Atilla Magog'un soyundandı ve *Kral Atilla'nın ulusundan olan* başbuğ Álmos'un babası Ügyek de ondan neşet etmişti²⁵”. Odağındaki Tuğrul kuşu motifi de bu vurguyu arttırmaktadır çünkü Türk kültürü birçok kuş motifi içerir; örneğin Türk soylu Bulgar Hanları ve Peçenek Türkleri eserlerinde ellerinde doğan tutarlar, ayrıca yine Atilla'nın hükümdarlık arması olarak kalkanının üzerinde de bir doğan sembolü bulunur ve Macarlar bu geleneği başına bir taç koyarak devam ettirirler²⁶. Bahaeddin Ögel'e göre de Atilla'nın kalkanının üzerinde de bu şekilde bir doğan resmi vardır²⁷ ve Kézai'nin Macarca Turul olarak adlandırdığı bu kuş savaş

²² Ayşe Öz, “Orta Çağ Macar Kroniklerinde Hun-Macar Akrabalığı”, *DTCF Dergisi*, C. 57, S. 2, s. 1476.

²³ M. Rady, *Nobility, Land and Service...*, s.12.

²⁴ A. Öz, “Orta Çağ Macar Kroniklerinde...”, s. 1477-1478.

²⁵ Ignác Romsics, “Macarların Kökeni, Kesin Bilgiler, Varsayımlar, Düşünceler”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, C. 3, S. 6, s. 74.

²⁶ A. Öz, “Orta Çağ Macar Kroniklerinde...”, s. 1478.

²⁷ Y. Tellioglu, “Tuğrul...”, Erişim Tarihi: 14.12.2023.

simgesi olarak hem kalkanında hem de bayrağında yer alır²⁸. Bu arada Árpád Hanedanı'nın doğancılığına dair bazı bilgiler 14.yüzyılda Márk Kálti tarafından yazılan *Képes Kronika*'dan aktarılır, bilhassa 12.yüzyılda Könyves Kálmán'ın doğancılığı üzerinde durulur, ancak bu şaman geleneği kilise tarafından 1279'da yasaklanmıştır²⁹.

Fatih Macarlar dokuzuncu yüzyıl sonlarında yedi kabilenin başına geçen başbuğları Árpád'ın önderliğinde yurt kurdular; bugünkü Macar devletini kuran kabile de onun soyundan gelmektedir³⁰, bu konuda Macar kroniklerinde verilen bilgiler nettir. Árpád, Turul ve Honfoglalás yani Yurttutuş döneminden itibaren orta çağ Macar tarihini ilgilendiren birçok konu Simon Kézai (1282-85), Üstad Ákos (1272), Márk Kálti (1358) ve János Thuróczy (1488) gibi yazarlara ait Macar kroniklerinde de yer bulmuştur, ancak Romsics hiçbirinde Macarların kökeni ve kadim yurdu hakkında kesin bir bilgi verilmediğini yazar³¹. Buna rağmen Kral IV. (Kuman) László'nun (1272-1290) saray rahibi olan Simon Kézai'ye ait olan *Gesta Hungarorum* kroniğinde Macar tarihini Hun tarihiyle de birleştirilerek Anonymus'ta işlenen Hun-Macar akrabalığı geliştirilerek sunulmuş³² hatta Hunlar ve Macarların beraber neşet ettiği Hunor ve Magor kardeşlerle Ménrót'un halkının yer aldığı dişi geyik efsanesine yer verilmiştir, böylece zamanla Macar-Hun aynılığı tezi geçerli ve kabul edilir hale gelmiştir³³. Hoppal Orta çağ Macar kroniklerinin sıklıkla eski Macar mitoloji literatüründen ve halk inançlarından alıntı yaptığını belirtir³⁴, ve Turul efsanesinin bu inanışların başında yer aldığı görülmektedir. *Resimli Buda Kroniği* ve *Képes Kronika*'da da Álmos vezirin annesi Emese'nin rüyasında Turul tarafından gebe kaldığı ve kasıklarından şanlı kralların soy aldığı anlatılarak Álmos'un soyu aşağıdaki gibi verilir:

“Álmos, Ögyek, Előd, Ed, Csaba, Etele, Bendegúz, Torda, Szemény, Etej, Apos, Kodocsa, Berend, Zsolt, Bulcsú, Balog, Zombor, Zámor, Lél, Levente, Kölcse, Ompód, Miske, Mike, Beszter, Budli, Csanád, Bökény, Bondorfán, Farkas, Otmár, Kádár, Belér, Keár, Keve, Keled, Dama, Bor, Hunor, Nimród, Thána, Jáfet>Noé'nin oğludur. Álmos Árpád'ın babası, Árpád Zoltán'ın, Zoltán da Taksony'nun babasıdır.”³⁵

Benzer şekilde Macarların son kroniği olarak bilinen ve Thuróczy Kroniği olarak adlandırılan *Chronica Hungarorum*'da da Előd'ün oğlu Ügyek'in eşi Emese'nin rüyasında Turul'u görerek rahminden çıkan ışık saçan kaynağın yabancı topraklara aktığı, oğlu Álmos'un soyunun düzeltilerek verildiği ve Turul adının orijinalliğinin vurgulandığı görülür³⁶. İlgili kronikler Macar halkının o döneme ait inanışlarını, kültürel birikimlerini ve düşünce sistemlerini yansıtmaları ve aynı zamanda Macarların ulusal tarihlerinin şekillenmesindeki temel yapı taşlarını göstermeleri açısından çok önemlidir, ayrıca Macar resmi tarih yazımını başlatan eserler olarak da ele alınabilirler³⁷.

²⁸ M. Şenol, *Macar Kroniki Chronica Hungarorum...*, s. 43.

²⁹ E.M. Ulutan, *Macar Halk Masalları...*, s. 102.

³⁰ N. Güngörmüş, “Eski Macar Kişi Adlarında...”, s. 274.

³¹ I. Romsics, “Macarların Kökeni...”, s. 74-78.

³² A. Öz, “Orta Çağ Macar Kroniklerinde...”, s. 1480.

³³ I. Romsics, “Macarların Kökeni...”, s. 77.

³⁴ Mihaly Hoppal, Macar Halk İnançlarında Şamanizmin İzleri, *Milli Folklor Dergisi*, C. 10, S. 77, s. 111.

³⁵ E.M. Ulutan, *Macar Halk Masalları...*, s. 103-104.

³⁶ M. Şenol, *Macar Kroniki Chronica Hungarorum...*, s. 71-73.

³⁷ A. Öz, “Orta Çağ Macar Kroniklerinde...”, s. 1482.

Resim 3: *Attila Rex Hunnorum, Lanzmar Ferenc, 1664. Bayraktaki Turul Kuşu*

Kaynak: Szántai Gábor, *The Hun is at the Gate*,
<https://www.hungarianottomanwars.com/spreading-hungarian-history/attila-the-hun/>,
Erişim Tarihi: 18.12.2023.

Márk Kálti'nin 14. yüzyıla tarihlenen *Képes Kronika (Chronicon Pictum)* adlı Macar kroniği Turul kuşu ile beraber onu devamlı olarak kalkanlarında taşıyan Ügyek, Álmos ve Árpád gibi ilk Macar hükümdarlarının o zamana göre bir hayli detaylı ve başarılı resimlerini içermesi açısından önemlidir. Aşağıda bu resimlere örnekler verilmiştir:

Resim 4: İskitya hükümdarı ve Álmos'un babası Ügyek Vezér

Kaynak: Wikimedia, *Ugyek Chronicon Pictum*,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=%C3%9Cgyek+Chronicon+Pictum&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image>, Erişim Tarihi: 28.12.2023.

Resim 5: Macarların ilk hükümdarı Álmos Vezér

Kaynak: Wikimedia, *Álmos of Hungary in Chronicon Pictum*, https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:%C3%81lmos_of_Hungary_in_Chronicon_Pictum, Erişim Tarihi 28.12.2023.

Resim 6: *Panonya Havzasını fetheden Árpád*

Kaynak: Alamy, *Arpad, Kepes Kronika*, <https://www.alamy.com/arpad-kepes-kronika-image184897613.html?imageid=EBC0E60B-EA59-4520-89A6-8949866165E8&p=650648&pn=1&searchId=d7428865d376a05430a6a67463f35a46&searchtype=0>, Erişim Tarihi: 28.12.2023.

Resim 7: *Panonya'yı fetheden yedi Macar başbuğu, önde Árpád*

Kaynak: Wikipedia, *The Seven Chieftains of the Hungarian Tribes in the Chronicon Pictum*, https://en.wikipedia.org/wiki/Seven_chieftains_of_the_Magyars#/media/File:HetVezer-ChroniconPictum.jpg, Erişim Tarihi: 28.12.2023.

Kroniklerideki bu resimlerin ortak özelliği, Ügyek Vezér ile onun soyundan gelerek Fatih (Yurttutan) Macarlar namıyla Panonya havzasını ele geçiren ve bugünkü Macaristan'ın temelini atan yönetici ailenin (Árpád hanedanı) hepsinin kalkanlarında ve soyundan geldiklerini kabul ettikleri Atilla'nın sancağında Turul kuşu resminin bulunmasıdır. Bu gerçek kroniklerin hemen tamamında yer alan Emeşe'nin rüyası gibi efsanelerle pekişen Turul'un sembolik ata olarak benimsenmesinin tohumlarının Macar toplumunda erken Orta Çağda atılmaya başladığını ve kuvvetle benimsendiğini, hatta kalkanlarda yer almasının onun varlığından güç alındığını göstermektedir.

3. Macar Yerleşim Armalarında Turul Kuşu

Sözcük anlamı bir hanedanın, bir üniversitenin veya bir şehrin sembolü olarak kabul edilmiş şekil veya ongun şeklinde açıklanan armalar³⁸, toplumların eski efsanelerini, mitolojilerini ve onlar için anlamlı olan sembolizmi içermeleri ile bilinirler. Mitler toplumların ortak bilinçle zamandan bağımsız olarak sorguladıkları, simgeler yoluyla anlatılan bilinçaltıdır. Aynı zamanda insan topluluklarının bilinçaltındaki istek, korku ve güdülerinin bir ifadesi olmakla beraber evreni, dünyayı ve doğa olaylarını kişileştirerek yorumlamak, yaşamı ve evreni daha kolay anlamak ihtiyacından doğan öykülerdir. Mitolojiler ise insanların doğmadan önceki durumları hakkında ve öteki dünya ile ilgili bilinmeyenleri açıklamak için kolektif olarak geliştirdikleri inanç ve düşünce sistemleridir³⁹. Bu toplumsal bilinçaltı simgeselliği ve oluşturduğu kutsalları ile onların armalarına da yansır. Kalkan üzerinde sergilenen, belirli geometrik veya stilize edilmiş resimlerle belirli kurallara göre tasarlanarak çizilmiş, kalıcı, renkli semboller⁴⁰ olarak da tanımlanan armalar gelişigüzel oluşturulmazlar. Her şeyden önce askeri bir yanları vardır ve bundan dolayı formları kalkan şeklindedir, ayrıca önceleri mutlaka atalardan gelen kutsal motifleri içerirken ilerleyen dönemlerde yaratıldıkları toplumun koşulları

³⁸ Cambridge Dictionary, "Coat of Arms", <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/coat-of-arms>, Erişim Tarihi: 5.1.2024.

³⁹ Hadi M. Tezokur, "Dini Açından Sembol ve Mit İlişkisi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, C. 18, S. 35, s. 152-159.

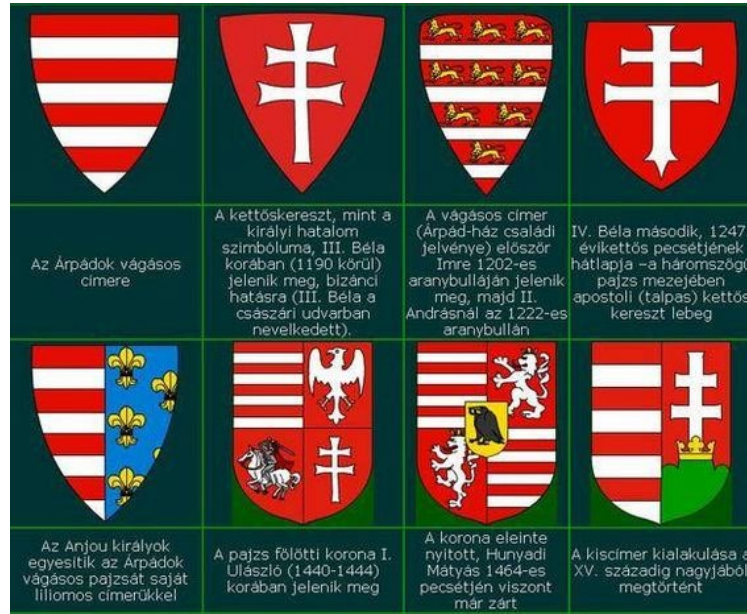
⁴⁰ Nóra Csécséi, "Explore the Development of the Hungarian Coat of Arms", <https://dailynewshungary.com/explore-the-development-of-the-hungarian-coat-of-arms/>, Erişim Tarihi: 4.1.2024

ve yönetimlerin düzenlemelerine uygun olarak farklılaşmışlardır, örneğin monarşiyi simgeleyen tacın ve kraliyeti temsil eden altın renginin ağırlıklı kullanılması gibi⁴¹.

Yukarıda bahsedilen Turul kuşu miti de hem Macarların Hint-Avrupa kökenli olmayan mitolojilerinde hem de bir kutsal ve sembol olarak Macar kroniklerinde yer almaktadır; kozmolojilerinin diğer önemli ögesi olan *hayat ağacının* yani kozmosun üstünde yaşar⁴². Yurttutuştan (*Honfoglalás*) ve Macar toplumunun Doğu Avrupa'ya yerleşmesinden sonra da içlerinde yaşamaya ve önemini sürdürmeye devam ettiği, yüzyıllar boyunca Macaristan'ın farklı ulusal veya bölgesel armalarında yer almasıyla görülür. Kral Geza zamanından itibaren Macarlar Turul kuşunu içeren armayı her yerde kullanmışlardır⁴³. Bu bölümde Macarların sahip olduğu ve zaman içinde evrim geçiren resmi devlet armalarının yansırı birçok il ve belde armalarından efsanevi Turul'u içerenler ele alınarak ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

3.1. Devlet Armaları (Ulusal Armalar)

Resim 8: *Macar Armalarının 15.yüzyıla kadar olan gelişimi*

Kaynak: Zachary Harden, *Hungary - Historical Coat of Arms*, <https://www.crwflags.com/fotw/flags/hu%29hist.html>, Erişim Tarihi: 6.1.2024.

Yukarıdaki resimde kırmızı-beyaz Árpád hanedanı şeritlerinden başlayarak çifte haç (Patriarchal Cross) diye adlandırılan ancak aslında *hayat ağacı* olan sembolü⁴⁴ olan, ardından Turul'u içeren ve nihayetinde hepsini kapsayan yapıya evrilen orta çağ ulusal Macar armaları görülüyor. Hanedan değişiminden sonra hayat çiçeği eklenmesi gibi detaylar göze çarpar.

⁴¹ Nurdan Vardan, "Macaristan'daki Kuman Şehirlerinin Sembolleri: Armaların Dili", https://www.academia.edu/41350758/MACAR%C4%B0STANDAK%C4%B0_KUMAN_%C5%9EEH%C4%B0R_LER%C4%B0N%C4%B0N_SEMBOLLER%C4%B0_ARMALARIN_D%C4%B0L%C4%B0_Symbols_of_the_Cumanian_Cities_in_Hungaria_The_Language_of_Emblems, Erişim Tarihi: 8.1.2024.

⁴² Georgii Karpenko, "Hungarian Pre-Christian Myths: The Tree of Life, the Wondrous Stag and the Turul", https://www.hungarianconservative.com/articles/culture_society/hungarian_pre-christian-beliefs_turul_tree-of-life_shaman/ Erişim Tarihi: 12.2.2024.

⁴³ Y. Tellioğlu, "Tuğrul,...", Erişim Tarihi: 14.12.2023.

⁴⁴ Shore, *The Battle of Mohács*,..., s. 135-143.

Resim 9: *Macaristan Kutsal Taç illerinin kalkan tutan meleklerin bulunduğu birleşik arması* (Orta Devlet Arması)

Kaynak: Eszter Grifatong, *The Hungarian Flag and Coat of Arms through the Ages*, <https://hungarytoday.hu/the-hungarian-flag-and-coat-of-arms-through-the-ages/>, Erişim Tarihi: 5.2.2024.

Resim 10: *Zeytin ve meşe dallarıyla çerçevelenmiş Macaristan Kutsal Taç illerinin birleşik arması* (Orta Devlet Arması)

Kaynak: Eszter Grifatong, *The Hungarian Flag and Coat of Arms through the Ages*, <https://hungarytoday.hu/the-hungarian-flag-and-coat-of-arms-through-the-ages/>, Erişim Tarihi: 5.2.2024.

1867'deki Avusturya-Macaristan anlaşmasını takiben 1896 yılında küçük ve orta devlet arması olarak iki resmi Macar arması belirlendi. Her ikisinin de iki versiyonu mevcuttu: kalkan tutucu olarak melekler ile veya zeytin ve meşe dalları ile çerçevelenmiş olarak⁴⁵. Yukarıda Resim 9 ve Resim 10'da Turul motiflerini içeren Orta Devlet Arması iki versiyonu ile görülüyor. Bu armalar ortalarındaki Küçük Arma ile beraber kraliyet topraklarının çeşitli illerinin armalarını da içermektedir⁴⁶. Turul kuşunun bu armalardaki kullanımları dikkat çekicidir: Armaların sağ tarafında üstte mavi zemin üzerinde yer alan Turul'un solunda ve sağında kün ve ay sembelleri yer alırken, aşağıda kırmızı zemin üzerinde yer alan çift başlı siyah kartal Türk efsanelerindeki Tuğrul ve Konrul'u hatırlatmaktadır. 20.yüzyıl boyunca arma birçok değişiklik geçirdi ve komünist yönetimin sona ermesinin ardından 1990 yılında Turul motifinin kaldırıldığı Taçlı Küçük Devlet Arması Macaristan Cumhuriyeti'nin resmi arması haline geldi. Aşağıda Resim 11'de görülen arma yalnızca Árpád Hanedanlığını temsil eden kırmızı-beyaz şeritler, Karpat Havzasında bulunan Tátra, Mátra ve Fáttra dağlık alanları, en tepede taç ve tacın üstünde bulunan bükülmüş haçtan oluşmaktadır⁴⁷.

Resim 11: 1990'dan itibaren devlet simgesi olan Macaristan resmi arması (Küçük Devlet Arması)

Kaynak: Eszter Grifatong, *The Hungarian Flag and Coat of Arms through the Ages*, <https://hungarytoday.hu/the-hungarian-flag-and-coat-of-arms-through-the-ages/>, Erişim Tarihi: 5.2.2024.

⁴⁵ Eszter Grifatong, "The Hungarian Flag and Coat of Arms through the Ages", <https://hungarytoday.hu/the-hungarian-flag-and-coat-of-arms-through-the-ages/>, Erişim Tarihi: 5.2.2024.

⁴⁶ Türk Macar Dostluk Derneği, "Macaristan'da Türkoloji, Türkiye'de Hungaroloji Çalışmaları Sempozyumu", <https://www.turkmacar.org.tr/macaristan-hakkinda/macar-bayragi-milli-marsi-ve-armasi/>, Erişim Tarihi: 8.2.2024.

⁴⁷ Türk Macar Dostluk Derneği, "Macaristan'da Türkoloji, Türkiye'de Hungaroloji Çalışmaları Sempozyumu", <https://www.turkmacar.org.tr/macaristan-hakkinda/macar-bayragi-milli-marsi-ve-armasi/>, Erişim Tarihi: 8.2.2024.

3.2. İlçe ve Köy Armaları

Resim 12: *Kartal Arması, Pest İlçesi*

Kaynak: Nemzetijelkepek, *Kartal Nagyközség*,

<https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/kartal-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 13.2.2024.

Armanın yuvarlak tabanlı tambur kalkan şeklindedir ve aynı zamanda fetih zamanının zırh plakalarının hatlarına benzer, böylece aynı adı taşıyan Fatih ailesine atıfta bulunur. Ana arma görselinin altında altın kartal, kalkanın alt kısmında ise köyün coğrafi konumunu ve tepeleri temsil eden dalgalı yeşil tepeler görülür. Üstündeki mavi alan gökyüzünü temsil eder. Kartalın göğsündeki dördü kırmızı ve dördü gümüş şeritten oluşan üçgen kalkan Macar armasına ve Macar ulusuna ait olmasına gönderme yapmaktadır. Kartal zengin bir tarihe sahip bir köy olup, adının bilinen ilk yazılı tarihi 1263 yılına dayanmaktadır. Yerleşimin adı, bölgeyi fetheden *Kartal* boyunun adından gelmektedir. Kartal isminin etimolojisi, Macarca kartal anlamına gelen eski Türkçe bir kelimeye kadar uzanır ve Kartal'ın sembollerinde arma olarak görünmesi bu nedenle kendini açıklayıcı niteliktedir⁴⁸.

Resim 13: *Csongrád-Csanád İlçesinin Arması*

Kaynak: Nemzetijelkepek, *Csongrád-Csanád vármegye címere*,

<https://www.nemzetijelkepek.hu/megyei-cimer/csongrad-csanad-varmegye-cimere>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.

⁴⁸ Nemzetijelkepek, “Kartal Nagyközség”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/kartal-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 13.2.2024.

Tarihi Csongr d ilçesinin arması kompozit bir kalkandır. Sol üstte mavi kalkan alanının yeşil zemininde, Piskopos St. Gell rt ayakta durur, altın rengi bir şal takıyor ve sol elinde kancalı bir oban asası, sağ elinde ise gümüş uçlu bir mızrak ve yeşil bir palmiye dalı tutmaktadır. Solunda gümüş bir kaya duvarı (Gell rthegy) yükselir ve ayaklarının önündeki köpüklü gümüş şerit Tuna'yı simgeler. Sağ üstteki kırmızı alanda, sağa bakan ve yükselen bir altın aslan görülür. Sol alt altın rengi alanda sola dönük siyah bir Turul kuşu bulunmaktadır. Sağ alt tarafta, mavi bir alanda altın renkli insan yüzünün yer aldığı bir güneş kursu yer alıyor. Altında ise soldaki mavi alanda beş yapraklı gümüş bir iek durur, sol taraftaki kırmızı alanda da aynı iek görülüyor. Ortadaki altın rengi alanda kara bir kartal (Turul) sağa doğru süzülüyor, tabanın mavi alanı ise   köpüklü gümüş dalga ile bölünmüştür. Hanedan unsurları olarak arma sağa kara bir kartal (Turul), solda ise altın bir aslan tarafından tutulmaktadır⁴⁹.

Resim 14: *Borsod-Aba j-Zempl n İlçesi Arması*

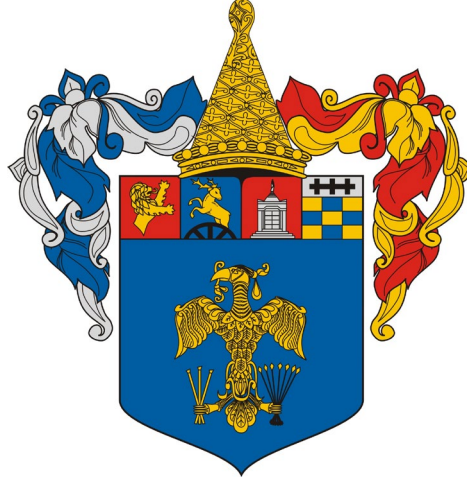
Kaynak: Nemzetijelkepek, *Borsod-Aba j-Zempl n v rmeđe c mere*, <https://www.nemzetijelkepek.hu/megyei-cimer/borsod-abauj-zemplen-varmegye-cimere>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.

İlçenin arması sivri tabanlı kare şeklinde bir kalkandır: Sol  st alan kırmızı-gümüş bir bant, alt mavi kısım ise kanatları sağa bakan,   uçlu altın yapraklı bir ta takan gümüş bir şahini gösterir. Sağ üstte altın rengi tarlada altın bir üzüm salkımı görülüyor, yaprakların üzerinde solda kırmızı elbiseli, sağa mavi giysili gümüş saçlı ve kanatlı bir melekler altın bir tacı tutuyor. Sol altta siyah bir alanda, iki kuyruklu bir altın aslan sola doğru adım atıyor, kaldırılmış  n pençesinde   uçlu bir altın ta, sol pençesinde bir terazi tutuyor. Sağ altta mavi bir alanda gümüş bir burç görünüyor. Kalkanın  st kenarında ise altın kolyeli gümüş bir miğfer, onun da üzerinde beş köşeli (  yaprak arasında iki k re) taca yerleşmiş sağa bakan, kanatlarını açmış,   köşeli altın bir ta takan kara kartal (Turul) durmaktadır⁵⁰.

⁴⁹ Nemzetijelkepek, ‘‘Csongr d-Csan d v rmeđe c mere’’, <https://www.nemzetijelkepek.hu/megyei-cimer/csongrad-csanad-varmegye-cimere>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.

⁵⁰ Nemzetijelkepek, ‘‘Borsod-Aba j-Zempl n v rmeđe c mere’’, <https://www.nemzetijelkepek.hu/megyei-cimer/borsod-abauj-zemplen-varmegye-cimere>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.

Resim 15: *Ópusztaszer Arması, Csongrád İlçesi*

Kaynak: Nemzetijelkepek, *Ópusztaszer község*,
<https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/opusztaszer-kozseg>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Yukarıdaki resimde Macarların Macaristan fethinin bininci yılı kutlamaları için Csongrád ilçesine ait Ópusztaszer köyünün kendi yönetiminin karar vererek yarattığı arma görülüyor. Burada merkezde yer alan Turul'un başı sola dönüktür, gagasında bir bağ çubuğu ve sağ pençesinde üç sopa ile sol pençesinde yedi ok vardır. Sol pençesindeki bu yedi ok yedi kabile reisinin yeni ülkelerindeki sorunlara ilişkin Ópusztaszer'de buluşmasını sembolize ederken üç sopa ise bu yeni toprağın kabileler arasında dağıtılma eylemine işaret eder⁵¹.

Resim 16: *Cibakháza Arması, Jász-Nagykun-Szolnok İlçesi*

Kaynak: Nemzetijelkepek, *Cibakháza nagyközség, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye*,
<https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/cibakhaza-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Yukarıdaki resimde Jász-Nagykun-Szolnok ilçesine ait olan ve dikkate değer bir geçmişe sahip olan Cibakháza köyünün arması görülüyor. Yazılı kaynaklar temelinde tarihçesi 14.yüzyıl kadar eskiye gider; böylelikle armasının yaratılışında hepsi geçmiş ile gelecek arasında köprü olmaya değecek çeşitli gerçekler ve olayların sembolik temsilleri kullanılmıştır.

⁵¹ Nemzetijelkepek, “Ópusztaszer község”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/opusztaszer-kozseg>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Sarı renkli bölgede siyah renkli Turul uçarken pençelerinde Macaristan'ın sola dönük üç renkli (kırmızı, beyaz ve yeşil) bayrağını taşıyor⁵².

Resim 17: *Tatabánya Arması, Komárom-Esztergom İli*

Kaynak: Nemzetijelkepek, *Tatabánya város, Komárom-Esztergom vármegye*, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/tatabanya-varos>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Komárom-Esztergom iline ait olan Tatabánya kasabasının bu yeni arması 1 Ocak 2002'den itibaren geçerlidir. Eski arma kasabanın madencilik geçmişine işaret etmediği için değişiklik gerekli olmuştur. Yeni armanın üst solunda bunu sembolize eden birbiri içine geçmiş iki çekiç bulunmaktadır. Ayrıca yeşil arka planlı kalkan üzerinde kanatları açık ve başı sola bakan Turul kuşu vardır. Başında Kutsal Tacı taşımakta ve pençelerinin arasında ucu kalkanın sağ tarafına doğru işaret etmekte olan Atilla'nın kılıcını tutmaktadır. Kő Hegy (Taş Tepe) üzerindeki bu Turul Tatabánya'nın eşsiz bir özelliğini oluşturur. Kroniklere göre, Fatih Macarlar Svatoplouk'un ordusunu Bánhida'da yok etmişlerdir. Bu zaferin anısına Orta Avrupa'nın bu en büyük kuş heykeli 1907'de yapılmış ve doğal olarak armaya da dahil edilmiştir⁵³.

Resim18: *Arló Arması, Borsod-Abaúj-Zemplén İli*

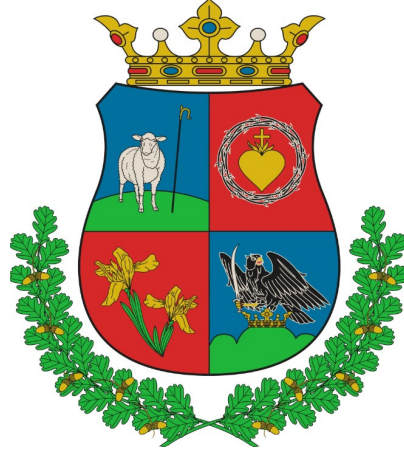
Kaynak: Nemzetijelkepek, *Arló nagyközség, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye*, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/arlo-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 11.2.2024.

⁵² Nemzetijelkepek, "Cibakháza nagyközség, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye", <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/cibakhaza-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

⁵³ Nemzetijelkepek, "Tatabánya város, Komárom-Esztergom vármegye", <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/tatabanya-varos>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Arló adı Eski Slav dilinde ‘kartal’ kelimesinden gelir ve kartal bozkır halklarının totem hayvanı olduğu için yüzyıllar boyunca armalarda kullanılmıştır. Arló arması da kanatlarını açmış bir kartal içerir. Zaten Árpád döneminin başlarında Yurttutanlar (Fatihler) onu bir arma olarak tasvir ediyorlardı. Kırsal kesimdeki kesintisiz kartal geleneğinin nedeni budur. Arló armasındaki mavi taban Arlói Gölü'ne atıfta bulunurken yeşil üçlü tepe coğrafyayı yansıtıyor. Armadaki bir diğer sembol çifte haçtır ve tüm renkler hanedanlık arma kurallarına göre uygulanmıştır. Arma kalkanı yerel özelliklere uygun olarak kayın ağacı çelenkleriyle çevrelenmiştir⁵⁴.

Resim 19: *Ásothalom Arması, Csongrád-Csanád İlçesi*

Kaynak: Nemzetjelkepek, *Ásothalom község, Csongrád-Csanád vármegye*, <https://www.nemzetjelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/asothalom-kozseg>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.

Ásothalom'un arması bir çoban çantası şeklinde dik duran bir kalkandır. Sol üstteki mavi alanın yeşil avlusunda karşınızda gümüş bir kuzu yanında yere saplanmış kancalı siyah çoban asası ile duruyor. Sağ üstteki kırmızı alanda çelenkle çevrili altın kalbin üstünde altın bir haç duruyor. Sol alttaki kırmızı alanda yeşil saplı bir kum yaprağı ve bir çiçek görülüyor. Sağ alttaki mavi alandaki yeşil üçlü tepede altın bir tacın üstünde kanatlarını açmış altın saplı, gümüş renkli bir tacı kaldıran siyah bir Turul kuşu yer alıyor ve altın rengi sağ pençesinde keskin bir kılıç tutuyor. Kalkanın üzerinde beş köşeli (3 yaprak, 2 inci), yakut, safir ve gümüş incilerle süslenmiş altın taç bulunmaktadır. Kalkanın altında altın rengi meşe palamutlarıyla süslenmiş yeşil meşe dalları bulunuyor. Höyüklerin üzerinde duran ve kılıç kaldıran siyah Turul bu yörenin adıyla ilişkilendirilebilir, çünkü Hun kralı Atilla bu bölgede kamp yapardı ve kroniklere göre siyah Turul onun nişanıydı ve hazine avcıları burada onun hazinesini ararlardı. Kum yaprağı benzersiz olan bölgenin tipik bozkır florasını ifade ederken yeşil tepe üzerinde duran koyun, çoban asası ve kalkanın şekli, göçten günümüze kadar bu bölgedeki asıl mesleğin çobanlık olduğunu göstermektedir⁵⁵.

⁵⁴ Nemzetjelkepek, “Arló nagyközség, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye”, <https://www.nemzetjelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/arlo-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 11.2.2024.

⁵⁵ Nemzetjelkepek, “Ásothalom község, Csongrád-Csanád vármegye”, <https://www.nemzetjelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/asothalom-kozseg>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.

Resim 20: *Transilvanya Arması, Romanya*

Kaynak: Wikimedia, *Coat of arms of Transylvania*,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_Transylvania.svg, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Yukarıda 1659'dan 1867'ye kadar kullanılan Transilvanya Arması görülüyor. Burada mavi bir arka plan üzerinde yüzü sağa güneşe doğru dönük ve altın rengi gagası Macar soylularını temsil eden Turul kuşu tasvir edilir. Sağdaki güneş ile soldaki hilal Transilvanya'da yaşayan Macar boyu Sekelleri temsil eder. Transilvanya Saksonlarının yedi müstahkem şehrini temsil eden, altın rengi zemin üzerinde iki sıra halinde siyah kapılı yedi kırmızı kule, Transilvanya'nın Almanca adıyla bağlantılıdır⁵⁶.

SONUÇ

Semboller her ulus için birlik ve gurur hissiyatını harekete geçiren unsurlardır ancak Macarlar için ayrı bir önem taşıdıkları görülmektedir, çünkü bu sembollerden Turul özelinde bakıldığında hem ulusal hem de yöresel olarak bilhassa Macar yerleşim armaları, onun halk üzerindeki yansımalarını yüzyılları aşan bir ısrar ve ihtimamla ortaya koymaktadır. Detaylı bir inceleme ve analiz sonucunda, diğer sembollerin ve hatta renklerin de ele alınışı ile beraber armaların en az kronikler kadar bilgi taşıdığı anlaşılmaktadır, Turul kuşunun ve saha yerleşim yerlerinin renklerinin seçilmesi rastgele değildir ve o dönemin ve yerleşim bölgesinin özelliklerini ortaya koyar. Bir köyün, kasabanın ya da ilin sahip olduğu nitelikleri kullanılan simgeler üzerinden en net ve öz şekilde ortaya koyması kadar, armaların aynı zamanda Macar halkının ortak geçmişini, hafızasını ve kolektif bilinçaltını yansıttığı açıktır. Kimisinin tarihinin çok eskilere hatta Fatih (Yurttutan) Macarlara kadar gittiği, kimisinin ise yakın tarihli olduğu görünen yerleşim armalarının bir kısmında Turul motifinin hala kullanılıyor olması ve bugün dahi hatırlanması, onların bilinçaltında yaşamaya devam eden bu mitin güncel bilinçlerine de etki ettiğini ve günümüzde de çok önemli karşılandığını kanıtlamaktadır. Macar kroniklerinde Turul'un yüzlerce yıl süren varlığı ve Ügyek, Álmos ve Árpád'dan bu yana Macar devlet yönetiminde bir şekilde sürekli simgesinin bulunması ise onun Macar halkının köklerine katmış olduğu farklılığı, gururu, kültürlerinin eşsizliğini ve onun devamlılığına olan inançlarını yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra örneğin en eski yerleşim yerlerinden birinin adı olan Kartal'ın fatih Macarlardan bir boyun adını taşıması kökteşlik tartışmalarında kullanılabilecek bir argüman olarak ön plana çıkarmakta ve araştırmacılar için merak uyandırmaktadır. Ayrıca

⁵⁶ Wikimedia, "Coat of arms of Transylvania", https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_Transylvania.svg, Erişim Tarihi: 10.2.2024.

Turul sözcüğünün hem etimolojik kökeni hem de Altaylardan doğu Avrupa'ya kadar Tuğrul olarak Türk mitolojisindeki önemli yeri göz önüne alındığında ve Árpád hanedanını Atilla'ya bağlayan kroniklerde ele alınış şekli ile Macarlarla Türkleri ortak bir geçmişe ve kökene götüren iddiaları daha ileri araştırmalara sevk etmektedir.

Macarların halk efsanelerinde, yukarıda bahsi geçen kroniklerinde ve armalarında yer alan Turul simgesi sadece bu şekilde mitolojilerinde ve bilinç yansımalarında değil, bugünkü yurtlarında da çeşitli şekillerde yaşattıkları dikkat çekmektedir; hemen her şehirlerinde görülen Turul kuşu heykeli gibi. Tüm bunlar ikonik Turul kuşun geleneksel Macar irfanında ve folklorunda ne kadar önemli olduğunu ve Macarlar için hiçbir zaman sadece efsanelerde kalan ve zaman zaman hatırlanan bir kültür ögesi olmadığı ortaya çıkarmaktadır. Çok eski tarihlerden itibaren Turul kuşunu şehir, ilçe ve köy armalarına işleyen, heykellerini yapan, pullarını basan, günümüzde de ulusal ve uluslararası organizasyonlarda yaşatan, moda ve birçok popüler tasarıma bu sembolü işleyen Macarlar Turul'u bir birlik ve beraberlik simgesi olarak görmekte, uluslarının tarihi bilincinin ve ortak köklerinin Turul kuşu ile daima hatırlatıldığını düşünmektedirler. Turul kökü çok derinlerde olan, Türklerle olan bağlarını ve ortak geçmişlerini ima eden, bu halkın kültürüne ve efsanelerine ait bir figür olarak hala yaşayan ve onların kendilerini bir toplum olarak ifade edişlerini vurgulamaya devam eden çok önemli bir sembolizm örneğidir.

KAYNAKÇA

- Altınkaynak, Erdoğan, “Yer Altı Diyarının Kartalı”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, C. 9, S. 26, 2003, ss. 147-148.
- Atasagun, Galip, “Sembol ve Sembolizm”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, s. 369-381.
- Béni, Alexandra, “Turul, the Mystical Hungarian Mytological Bird”, <https://dailynewshungary.com/turul-the-mystical-hungarian-mythological-bird/>, Erişim Tarihi: 14.1.2024.
- Cambridge Dictionary, “Coat of Arms”, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/coat-of-arms>, Erişim Tarihi: 5.1.2024.
- Csécsei, Nóra, “Explore the Development of the Hungarian Coat of Arms”, <https://dailynewshungary.com/explore-the-development-of-the-hungarian-coat-of-arms/>, Erişim Tarihi: 4.1.2024.
- Gábor, Szántai, “The Hun is at the Gate”, <https://www.hungarianottomanwars.com/spreading-hungarian-history/attila-the-hun/>, Erişim Tarihi: 18.12.2023.
- Grifatong, Eszter, “The Hungarian Flag and Coat of Arms through the Ages”, <https://hungarytoday.hu/the-hungarian-flag-and-coat-of-arms-through-the-ages/>, Erişim Tarihi: 5.2.2024.
- Guénon, René, “Kuşların Dili”, *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, 2002, ss. 77-82.

- Güngörmüş, Naciye, “Eski Macar Kişi Adlarında Doğu Unsurları”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2009, ss. 268-270.
- Harden, Zachary, “Hungary - Historical Coat of Arms”, <https://www.crwflags.com/fotw/flags/hu%29hist.html>, Erişim Tarihi: 6.1.2024..
- Helbing, Ferenc, “Dream of Emese”, <https://www.bridgemanimages.com/en/helbing/dream-of-emese-ca-1900/illustration/asset/7143275>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.
- Hoppal, Mihaly, "Macar Halk İnançlarında Şamanizmin İzleri", *Milli Folklor Dergisi*, C. 10, S. 77, 1995, ss. 111.
- Karpenko, Georgii, “Hungarian Pre-Christian Myths: The Tree of Life, the Wondrous Stag and the Turul”, https://www.hungarianconservative.com/articles/culture_society/hungarian_pre-christian-beliefs_turul_tree-of-life_shaman/, Erişim Tarihi: 12.2.2024.
- KissPál, Szabolcs, “The Rise of a Fallen Feather: The Symbolism of the Turul Bird in Contemporary Hungary”, *e-Flux Journal*, S. 56, 2014, ss. 1.
- Kurultaj, “Magyar Törzsi Gyűlés”, <https://kurultaj.hu/english/>, Erişim Tarihi: 15.2.2024.
- Nemzetijelkepek, “Arló nagyközség, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/arlo-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 11.2.2024.
- Nemzetijelkepek, “Ásotthalom község, Csongrád-Csanád vármegye”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/asotthalom-kozseg>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.
- Nemzetijelkepek, "Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye címere", <https://www.nemzetijelkepek.hu/megyei-cimer/borsod-abauj-zemplen-varmegye-cimere>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.
- Nemzetijelkepek, “Cibakháza nagyközség, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/cibakhaza-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.
- Nemzetijelkepek, “Csongrád-Csanád vármegye címere”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/megyei-cimer/csongrad-csanad-varmegye-cimere>, Erişim Tarihi: 12.2.2024.
- Nemzetijelkepek, "Kartal Nagyközség", <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/kartal-nagykozseg>, Erişim Tarihi: 13.2.2024.
- Nemzetijelkepek, “Ópusztaszer község Csongrád-Csanád vármegye”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/opusztaszer-kozseg>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.
- Nemzetijelkepek, “Tatabánya város, Komárom-Esztergom vármegye”, <https://www.nemzetijelkepek.hu/onkormanyzati-cimer/tatabanya-varos>, Erişim Tarihi: 10.2.2024.
- Öz, A. (2017). Orta Çağ Macar Kroniklerinde Hun-Macar Akrabalığı. *DTCF Dergisi* 57.2, 1477, 1478.

- Povedák, István, “The Monk and the White Shaman. Competitive Discourses and Conspiracy Theories Around the Reinterpreted Cult of Blessed Eusebius”, *Religion, Culture, Society, Yearbook of the MTA-SZTE*, 2015, ss.102.
- Rady, Martyn C., *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Palgrave Macmillan, Hampshire, England, 2000.
- Romsics, Ignác, “Macarların Kökeni, Kesin Bilgiler, Varsayımlar, Düşünceler”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, C. 3, S. 6, 2019, ss. 74.
- Şenol, Mesude, *Macar Kroniki Chronica Hungarorum: Birinci ve İkinci Bölümlerin Tercüme ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Shore, Paul, *The Battle of Mohács, Re-remembered History, and Hungary’s “Christian” Identity, Defining the Identity of the Younger Europe*, ed. Mirosława Hanusiewicz-Lavallee ve Robert Aleksander Maryks, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands, 2023.
- Telliöglü, Yavuz, “Tuğrul (mitoloji) Toğrul Kuşu”, <http://yavuztellioglu.blogspot.com/2015/09/tugrul-mitoloji.html>, Erişim Tarihi: 14.12.2023.
- Tezokur, Hadi M., “Dini Açından Sembol ve Mit İlişkisi”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, C. 18, S. 35, 2020, ss. 152-159.
- Turánia, Díszkép - Rakamazi Turul, <http://www.turania.hu/catalog/diszkep-rakamazi-turul>, Erişim Tarihi: 11.12.2023.
- Türk Macar Dostluk Derneği, “Macaristan’da Türkoloji, Türkiye’de Hungaroloji Çalışmaları Sempozyumu”, <https://www.turkmacar.org.tr/macaristan-hakkinda/macar-bayragi-milli-marsi-ve-armasi/>, Erişim Tarihi: 8.2.2024.
- Ulutan, Emine Mediha, *Macar Halk Masalları ve Söylenceleriyle İslamiyet Öncesi Türk Destanlarındaki Ortak Motifler*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2017, s.101.
- Uyanık, Ayşe Sema, “İrk Bitig’de Karakuş, Kartal, Garuda Üzerine”, *International Journal of Old Uyghur Studies*, C. 3, S. 2, 2021, ss. 217-228.
- Vardan, Nurdan, "Macaristan'daki Kuman Şehirlerinin Sembolleri: Armaların Dili", https://www.academia.edu/41350758/MACAR%C4%B0STANDAK%C4%B0_KUMAN_%C5%9EEH%C4%B0RLER%C4%B0N%C4%B0N_SEMBOLLER%C4%B0_ARMA_LARIN_D%C4%B0L%C4%B0_Symbols_of_the_Cumanian_Cities_in_Hungaria_The_Language_of_Emblems, Erişim Tarihi: 8.1.2024.
- Wikimedia, Álmos of Hungary in Chronicon Pictum, https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:%C3%81lmos_of_Hungary_in_Chronicon_Pictum, Erişim Tarihi 28.12.2023.
- Wikimedia, "Coat of arms of Transylvania", https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_Transylvania.svg, Erişim Tarihi: 10.2.2024.
- Wikimedia, "Ugyek Chronicon Pictum",

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=%C3%9Cgyek+Chronicon+Pictum&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image>, Erişim Tarihi: 28.12.2023.

Wikipedia, "The Seven Chieftains of the Hungarian Tribes in the Chronicon Pictum, *https://en.wikipedia.org/wiki/Seven_chieftains_of_the_Magyars#/media/File:HetVezer-ChroniconPictum.jpg*, Erişim Tarihi: 28.12.2023.

Wiktionary, "Turul", *<https://en.wiktionary.org/wiki/turul>*, Erişim Tarihi: 12.12.2023.